

Слобода на изразувањето – План за час

Задачи за учениците

- Да се дискутира за основната улога на слободата на изразувањето во демократското општество.
- Да се разбере несогласувањето помеѓу спроведувањето на слободата на изразување во демократија и заштитата на поединци и малцинства или обесправени групи.
- Да се разбере концептот „говор на омраза“ – говор кој поттикнува омраза или насилство кон други луѓе или групи во општеството.
- Да се испита како демократиите кои имаат заеднички принципи и се соочуваат со слични проблеми сепак можат да развијат многу различни решенија.
- Да се испита влијанието на историјата на специфичната рамнотежа на вредности и правни мерки на заштита во различни демократски општества.
- Да се анализираат причините за поддржување и спротивставување на дозволувањето на говор на омраза од страна на владата.
- Да се идентифицираат области на согласување и несогласување со други ученици.
- Да се донесе одлука, поединечно или групно, дали владата треба да дозволи користење на говор на омраза; да се поддржат одлуките врз основа на докази и здраво размислување.
- Да се размисли во врска со вредноста на аргументираната дискусија кога се донесуваат одлуки по прашања во една демократија.

Прашања за аргументирана дискусија

Дали нашата демократија треба да дозволи користење на говор на омраза?

Материјали

- Постапки на часот
- Материјал бр. 1 – Водич за аргументирани дискусии
- Материјал бр. 2 – Активности за аргументирани дискусии
- Материјал бр. 3 – Размислување на учениците за аргументираните дискусии
- Четиво
- Одбрани извори
- Прашање за аргументирана дискусија со дадени аргументи
(по избор – користете го доколку на учениците им е тешко да ги извлечат аргументите или времето е ограничено)

Слобода на изразувањето – Четиво

1   Скоро сите 192 членки на Обединетите Нации ја потпишаа Универзалната декларација
2   за човекови права. Во член 19 од таа декларација се вели дека „Секој има право на слобода
3   на мислење и изразување; ова право ја вклучува слободата да се застапува одредено
4   мислење без никакво вмешување и да се бараат, да се примаат и да се даваат информации
5   и идеи преку медиумите и без оглед на границите.“ Кажано со јазикот на невладината
6   организација Куќа на слободата, „Најважниот збор е 'секој'. Да се негира таа доктрина
7   значи да се негира универзалноста на слободата на информациите – основно човеково
8   право.“

9   Демократиите веруваат дека слободното изразување е неопходно за нивните
10   општества. Слободното изразување, тврдат тие, ги разликува од недемократски земји.
11   Дури и демократиите сепак ограничуваат или забрануваат одредени видови говор кои ги
12   сметаат за штетни или опасни. Пример за вакво несогласување помеѓу слободното
13   изразување и други демократски вредности е говорот на омразата – говор кој поттикнува
14   омраза или насилство кон други лица или групи во општеството.

15   Улогата на слободното изразување во демократските општества

16   Самоуправата бара од граѓаните да имаат точни, адекватни и свежи информации за
17   прашањата со кои се соочува нивното општество. Кога идеите можат да се слушнат,
18   испитаат и дискутираат, општеството може да се развива во полето на културата,

19 економијата и науката. Слободното изразување исто така им дозволува на луѓето да го
20 ослободат својот бес или фрустрација кон владата и кон други проблеми. На тој начин се
21 намалува можноста луѓето да посегнат по насилни средства да се изразат себеси.
22 Слободата на изразувањето останува едно од најосновните права во една демократија.

23 **Демократска влада: заштитник и регулатор на слободното изразување**

24 Демократските влади и во Северна Америка и во Европа ја штитат слободата на
25 изразувањето. Исто така, тие задржуваат одредени овластувања за да ја ограничат. На
26 пример, во првиот амандман на уставот на САД се вели дека „Конгресот нема да донесе
27 закон... кој ќе ја ограничи слободата на говорот или на печатот.“ Сепак, слободата на
28 говорот никогаш не била сметана за апсолутна во Соединетите Американски Држави. Во
29 последниве години, Врховниот суд на САД ја зголеми заштитата на тие кои поддржуваат
30 непопуларни идеи. Американските едукатори по граѓанска култура Ли Арбетман и Ед
31 О’Брајан сепак забележуваат дека судот потврди дека владата ја задржува моќта да
32 ограничи или казни содржина на одредени видови говор, како вулгарност, комерцијален
33 говор, клеветење, префрлање и поттикнување.

34 Законите на други држави исто така прават рамнотежа помеѓу заштитата и
35 ограничувањето на слободата на изразувањето. Советот на Европа, составен од 48 земји,
36 во членот 10 од неговата Конвенција за човекови права вели дека „Секој има право на
37 слобода на изразување... без вмешување од страна на јавната власт и без оглед на
38 границите.“ Сепак, членот 10 исто така вклучува и долг список со исклучоци. Оваа
39 слобода може да се ограничи за да се спречи криминал и да се зачува државната
40 безбедност, јавната безбедност, јавното здравје и моралот, правото и „угледот или правата

41 на другите.“ Советот ги вклучува Азербејџан, Чешката Република, Естонија, Литванија,
42 Македонија, Романија, Руската Федерација, Србија и Украина.

43 **Демократиите и слободното изразување: Закон создаден низ историјата**

44 Многу демократски општества се состојат од луѓе од различни раси, култури, јазици,
45 религии или етникуми. Често расте напнатост помеѓу мнозинството и поединечни
46 религиозни, етнички, културни или идеолошки малцинства. Оваа напнатост може да се
47 зголеми за време на економски или социјални проблеми, или кога некоја група верува
48 дека со неа се постапува на нефер начин. Некои од овие проблеми се случуваат со векови.

49 Уште поважно е што историите на демократските општества ги имаат обликувано
50 нивните закони. Демократиите имаат заедничка посветеност кон слободното изразување,
51 еднаквоста и почитта кон нивните граѓани. Но како прават рамнотежа помеѓу овие
52 вредности делумно зависи од нивните посебни истории.

53 *Слободното изразување и говорот на омраза во Европа.* Многу демократии во
54 Европа се бореа против нацистичка Германија за време на Втората Светска Војна.
55 Нацизмот го потврдуваше германското расно владеење и класифицираше цели групи луѓе
56 како „невредни да живеат“. Поради тоа што нацистите убија милиони луѓе заради нивната
57 раса, етницитет или религија, европските демократии денес се посветени на спречување
58 на повторно случување на такви страшни настани. Така, рускиот устав вели и дека
59 „секому му се гарантира слободата на идеи и говор“ и дека „пропагирање на социјална,
60 расна, национална, религиозна или јазична надмоќ е забрането.“ „Литванскиот Закон за
61 давање информации на јавноста“ и уставот на Азербејџан вклучуваат слични одредби.

62 Во Чешката Република, која нацистите ја окупираа за време на Втората Светска Војна,
63 кривичното право ги казнува сите кои јавно деградираат некоја нација или нејзиниот
64 јазик, некоја раса или група на жители; јавно поттикнуваат омраза кон некоја нација или
65 раса; или повикуваат на ограничувања на правата и слободите на нејзините членови.
66 Сепак, неколку чешки политички лидери беа повикани да објаснуваат нивни изјави против
67 ромската популација. Во април 2007, на пример, ромски адвокати поднесоа кривична
68 тужба против заменик премиерот Јири Цунек. Цунек го цитираа дека рекол дека секој што
69 сака да добие државна поддршка „треба да изгори на сонце, да направи хаос во
70 семејството и да потпали огнови на плоштадите“ („Тужба на чешките Роми“, 2007). Иако
71 Цунек тврдеше дека зборувал за политичари, а не за Ромите, некои набљудувачи
72 забележаа дека антиромските екстремисти топло ги прифатија неговите зборови.

73 Во друг инцидент, Леана Јаначкова, чешка сенаторка и градоначалничка на
74 северноморавскиот град Острава, беше снимена на аудио касета во 2006 како зборува за
75 Ромите во контроверзен договор наречен Бедриска. „Ќе ви го кажам ова,“ ја чуле
76 Јаначкова како вели, „не се согласувам со никаков вид интеграција. За жал, јас сум расист.
77 Не верувам во интегрирањето на циганите за тие потоа да живеат насекаде низ областа. За
78 жал ја одбравме Бедриска, па тоа ќе биде местото каде тие ќе бидат, опкружени со висока
79 ограда, ако сакате и електрична ограда, а јас среќно ќе го извикам тоа пред целиот свет“
80 („Сенаторка во врела вода“, 2007). Иако Јаначкова вели дека снимката ја протнале
81 нејзините политички противници, други набљудувачи се загрижени. „Сé уште не дели
82 само една генерација од хоророт на 30-тите и 40-тите години“, рече Кумар Вишванатан,
83 кој ја предаде аудио снимката на Комитетот за човекови права на Сенатот. „Ако една
84 одговорна, почитувана сенаторка и градоначалничка ги кажува овие работи, дури и на

85 шега, мислам дека таа личност треба да сноси одговорност за овие зборови.“ Комитетот
86 одлучи да не ја истражува аферата.

87 *Слободното изразување и говорот на омраза во Соединетите Американски*
88 *Држави.* Соединетите Американски Држави се родија во војна за независност од Велика
89 Британија. Американците ја сфатија војната делумно како востание против британските
90 ускратувања на нивните права. Како еден резултат, првиот амандман на американскиот
91 устав ја заштитува слободата на изразувањето. По независноста, Соединетите
92 Американски Држави го санкционираа правното ропство за милиони лица од африканско
93 потекло. Дури по 80 години и граѓанска војна Американците го укинаа ропството. Уште
94 еден век помина пред африканските Американци да почнат да ги добиваат нивните
95 целосни и еднакви права, иако често соочени со злобен расизам и насилен отпор.

96 Како еден резултат, многу американски градови и држави идентифицираа одредени
97 симболични постапки како говор на омраза. За време на повеќе од 50 години, Вирџинија
98 имаше закон кој забрануваше палење крстови со „намера да се заплаши некое лице или
99 група лица“. Законот пропиша дека запален крст сам по себе е доволен доказ за „намера за
100 заплашување“. Во 1998, Бери Блек запалил еден крст на мал собир на кланот Ку клакс
101 одржан на приватен имот. Блек имал дозвола од сопственикот на земјиштето, кој исто така
102 присуствувал таму. Некој полицаец го набљудувал палењето на крстот и го уапсил Блек.

103 Блек беше прогласен за виновен за прекршување на законот против палење крстови.
104 Тој ја обжали одлуката кај американскиот Врховен суд. Во 2003, судот направи
105 разграничување помеѓу *чинот* на палење на крстот и *намерата* на лицата кои го палат.
106 Судот одлучи дека „првиот амандман 1 дозволува на Вирџинија да забрани палење на
107 крстови со намера за заплашување.“ Сепак, судот исто така одлучи дека чинот на палење

108 крст може да биде заштитено изразување: ако запален крст се користи на политички
109 собир, на пример, тоа би било покажување на идеологија или групна солидарност. Чинот
110 на палење крст не може да биде неуставен, рече судот, затоа што таков закон може да му
111 наштети на „законскиот политички говор во средиштето на тоа што првиот амандман
112 треба да го штити“ (Вирџинија против Блек, 2003).

113 **Забранување на говор на омраза: поддржувачи и противници**

114 Некои луѓе веруваат дека говорот на омразата не е кривично дело. Тие мислат дека
115 иако некои изрази се болни и полни со омраза, тие се ниска цена што се плаќа за
116 слободата. Тоа што е законско не секогаш е прифатливо или пожелно. Подобриот начин за
117 спротивставување на изразувањето со омраза е да се осудат таквите мисли и да се
118 одбегнуваат тие кои ги кажуваат. Со аргументи, убедување, дури и позитивен говор, секој
119 може да го користи слободното изразување за да се поддржи видот општество кој тој или
120 таа го посакува.

121 Други, пак, кои би го дозволиле говорот на омразата тврдат дека законите кои го
122 забрануваат не функционираат. Таквите закони бараат од владата да ја одреди намерата на
123 говорителот. Тоа е тешка и често невозможна задача. Ако некој збор или симбол му значи
124 нешто на еден човек, а нешто многу поразлично на друг, тогаш законот е погрешниот
125 начин да се класифицираат таквите изрази. Владата може да го искористи времето
126 подобро преку казнување на дела на омраза, а не нешто за што се мисли дека е намера со
127 омраза.

128 Луѓето што сакаат да го казнат говорот на омраза велат дека не постои апсолутна
129 слобода на изразувањето. Наместо тоа, општеството мора да одлучи – преку законите –
130 каде да ги постави границите на слободниот говор. Преку забранување на говорот на

131 омразата, владата прави рамнотежа помеѓу слободата на изразувањето и други
132 демократски вредности како почитта и толеранцијата. Доколку владата не создаде
133 рамнотежа, луѓето секогаш можат да ја сменат.

134 Противниците исто така веруваат дека казнувањето на говорот на омразата ја
135 зголемува еднаквата заштита на сите лица, не само на моќните. Говорот на омразата
136 насочен кон маргинализирани или непочитувани малцински групи е особено штетен. Тој
137 удира против лицата кои немаат моќ. Казнувањето на говорот на омразата помага да се
138 спречи односите помеѓу луѓето со нееднаква моќ да прераснат во отворена
139 дискриминација.

140 Луѓето кои би го дозволиле користењето на говорот на омразата се загрижени дека
141 законите кои го забрануваат ќе имаат ефект на замрзнување на слободниот говор: ќе биде
142 помалку веројатно луѓето да го кажуваат тоа што вистински го мислат. Тие велат дека ако
143 владата има моќ да го казни изразувањето, зацврстувањето на забранетиот говор ќе
144 порасне. На владите треба да им се дозволи да го контролираат само тоа што луѓето смеат
145 и не смеат да го прават, а не што зборуваат или во што веруваат.

146 Луѓето кои не би го дозволиле користењето на говорот на омразата исто така се
147 загрижени за неговиот „ефект на замрзнување“: порака со омраза, искажана еднаш, може
148 да биде помоќна отколку порака со толеранција искажана многу пати. Историјата има
149 покажано дека говорот е често првиот чин на напад на одредени лица и групи.
150 Казнувањето на говорот на омразата заснова неопходни и соодветни граници за тоа *што*
151 може да се каже во едно демократско општество.

152 Борбата да се направи рамнотежа помеѓу слободата на изразувањето и достоинството и
153 почитта кон сите останува главен предизвик за секое демократско општество.

Слобода на изразувањето – Избрани извори

- Арбетман, Ли П., и Едвард Л. О'Брајан, „Слобода на говорот“ (Поглавје 37), *Закон на улицата: Курс по практични закони*, седмо издание (Колумбус, Охајо: МекГро-Хил, 2005), стр. 445-462.
- Камерон, Роб, „Тековни афери: Сенаторка во врела вода по тајното снимање кое забележа расистички забелешки,“ *Чески Розглас* (11 јули 2007), <http://romove.radio.cz/en/article/21548>.
- „Повелба на основните закони и слободи: член 17“ (Чешка Република), <http://www.psp.cz/cgi-bin/eng/docs/laws/listina.html> (чешки јазик); <http://www.freedominfo.org/countries/czech.htm> (англиски јазик).
- „Чешка Република: Криминални казни за дискриминација (членови 198 и 198а)“, Европска Комисија против расизам и нетолеранција, http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/3-legal_research/1-national_legal_measures/czech_republic/Czerch_Republic%20SR.asp.
- Служба за конгресно истражување, „Прв амандман: Анотации, стр. 7, Слобода на изразувањето: Филозофската основа“, *Устав на Соединетите Американски Држави: Анализа и толкување* (Вашингтон ДЦ: Библиотека на Конгресот, 1992; ажурирано 2000 од страна на FindLaw.com), <http://caselaw.lp.findlaw.com/data/constitution/amendment01/07.html#1>.
- „Устав на Азербејџанската Република: член 47: Слобода на мислата и говорот“, <http://www.transparency-az.org/legislation.html>.
- Фондација за уставни права, „Дали треба да се забрани омразата?“ *Закон за права на дејствување*, 10:3 (лето 1994, ажурирано јули 2000), http://www.crf-usa.org/bria/bria10_3.html#hate.
- Фондација за уставни права, „Поглавје 1: Слободен печат“, *Предизвикот на информациите* (Лос Анџелес: Фондација за уставни права, 1998), стр. 6-23.
- „Тужба на чешките Роми против заменик премиерот,“ *Чеб* (16 април 2007), http://www.romea.cz/english/index.php?id=detail&detail=2007_265.
- „Европска конвенција за човекови права: член 10, Слобода на изразувањето“ (Стразбур: Совет на Европа, 1950), <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/005.htm>.
- „Закон за давање информации на јавноста“ (Литванија), 2 јули 1996 бр. I-1418 (изменет на 20 јуни 2002, бр. IX - 972), <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/getfmt?c1=w&c2=170831>; на англиски јазик на <http://www.freedominfo.org/countries/lithuania.htm>.
- „Руски устав: поглавје 2, Права и слободи на човекот и граѓанинот, член 29,“ <http://www.constitution.ru/en/10003000-03.htm>.
- „Универзална декларација за човекови права: член 19“ (Њу Јорк: Обединети Нации, 1948), <http://www.un.org/Overview/rights.html>.
- Вирџинија против Блек*, 538 U.S. 343 (2003), <http://laws.findlaw.com/us/538/343.html>.

Слобода на изразувањето – Прашање за аргументирана дискусија со дадени аргументи

Прашање за аргументирана дискусија

Дали нашата демократија треба да дозволи говор на омраза?

Да – Аргументи за поддржување на прашањето за аргументирана дискусија

1. Говорот на омраза е некултурен, но не е кривично дело. Иако некои зборови повредуваат и содржат омраза, тоа се сепак само зборови – болката која ја причинуваат е ниска цена што се плаќа за слободата.
2. Само бидејќи нешто е законско не значи дека во секој случај е прифатливо или посакувано. Подобар начин да се спречи говорот и идеите со омраза е преку користењето на слободното изразување и позитивен говор за да се унапреди видот на општеството кое луѓето го посакуваат.
3. Законите кои забрануваат говор на омраза ќе имаат ефект на замрзнување на слободниот говор. Ако владата има моќ да го казни изразувањето, зацврстувањето на забраниот говор ќе порасне. Сите влади се противат да ја изгубат моќта која веќе ја имаат. На владите треба да им се дозволи да го контролираат само тоа што луѓето смеат и не смеат да го прават, а не што зборуваат или во што веруваат.
4. Со цел законите да се почитуваат, тие треба да бидат реални. Законите кои го забрануваат говорот на омразата ја вклучуваат владата во правење предолги списоци на „дозволен“ и „забранет“ изрази. Тоа ги троши јавните пари и труд. Полицијата и судовите можат подобро да го искористат времето осудувајќи и казнувајќи постапки, не мисли.
5. Изразувањето е двосмислено. Некој симбол на омраза за една група е симбол на солидарност за друга група. Владата треба да ги казнува само постапките кои луѓето ги прават едни против други. Владата не треба да ги казнува луѓето заради начинот на кој размислуваат или се изразуваат.

Слобода на изразувањето – Прашање за аргументирана дискусија со дадени аргументи

Прашање за аргументирана дискусија

Дали нашата демократија треба да дозволи говор на омраза?

Не – Аргументи за спротивставување на прашањето за аргументирана дискусија

1. Ниту една демократија не дозволува апсолутна слобода на изразувањето. Со дефинирањето на говорот на омразата како неприфатлив, владата прави рамнотежа помеѓу слободата на изразувањето и други неопходни демократски вредности како почитта и толеранцијата на различностите. Рамнотежата се воспоставува преку закони, кои граѓаните секогаш можат да ги променат во една демократија.
2. Казнувањето на говорот на омразата обезбедува еднаква заштита за сите луѓе во една демократија. Казнувањето на говорот на омразата помага да се спречи односите помеѓу луѓето со нееднаква моќ да прераснат во отворена дискриминација. Кога говорот на омразата е насочен кон послаби или непочитувани групи, таквите групи патат не само заради омразата сама по себе, туку и заради тоа што им недостига моќта на мнозинството.
3. Порака со омраза искажана еднаш може да биде помоќна отколку порака со толеранција искажана многу пати. Не треба да се потценуваат ефектите на говорот на омразата кои ги „замрзнуваат“ другите, попозитивни форми на демократско говореење.
4. Низ историјата користени се зборови за да се именуваат личности и групи за прогонување. Може да биде предоцна додека дојде времето кога јавното мислење или правните процеси ќе можат да дејствуваат. Закон кој го казнува говорот на омразата ја испраќа вистинската порака за вистинските намери на општеството.
5. Одредени симболи и изрази се јасно полни со омраза и немаат значајна општествена содржина. Како нацистичката свастика, овие изрази се насочени единствено кон создавање страв и заплашување на други луѓе. Таквите симболи немаат корисна цел. Општеството нема да изгуби ништо ако ги забрани.